

Pregledni znanstveni članek / Review article

Vpliv terapije z lutko na življenje oseb, obolelih za demenco: sistematični pregled

Impact of doll therapy on life of people living with dementia: a systematic literature review

Nataša Mlinar Reljić, Zvonka Fekonja, Jasna Mulej, Sergej Kmetec, Majda Pajnkihar

Ključne besede: lutka; starejše osebe; zdravstvena nega; medicinske sestre

Key words: doll; older people; nursing care; nurses

viš. predav. Nataša Mlinar Reljić, dipl. m. s., univ. dipl.org., mag. zdr. – soc. manag.

Kontaktne e-naslov / Correspondence e-mail:
natas.mlinar@um.si

asist. Zvonka Fekonja, dipl. m. s., mag. zdr. nege

Obe / Both: Univerza v Mariboru Fakulteta za zdravstvene vede, Žitna ulica 15, 2000 Maribor, Slovenija

Jasna Mulej, dipl. m. s.; Zdravilišče Rogaška – Zdravstvo d.o.o., Zdraviliški trg 9, Rogaška Slatina, 3250 Rogaška Slatina, Slovenija

asist. Sergej Kmetec, dipl. zn., mag. zdr. nege

prof. Dr (Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske) Majda Pajnkihar, viš. med. ses., univ. dipl. org., FAAN

Oba / Both: Univerza v Mariboru Fakulteta za zdravstvene vede, Žitna ulica 15, 2000 Maribor, Slovenija

IZVLEČEK

Uvod: Terapija z lutkami sodi med nefarmakološke pristope v obravnavi oseb, obolelih za demenco, ki ugodno vplivajo na zmanjšanje duhovne in čustvene stiske, vznemirjenosti in izboljšajo komunikacijo. Namen sistematičnega pregleda literature je bil predstaviti psihološke, socialne in duhovne vplive terapije z lutko na osebe, obolele za demenco.

Metode: Uporabljen je bil sistematični pregled znanstvene literature. Pregledane so bile podatkovne zbirke CINAHL, Science Direct in PubMed. Iskanje je potekalo s ključnimi besedami v angleščini: »doll therapy«, »doll«, »dementia«, »spiritual«, »psychological«, »social«, »aspect« in »nursing«. Vključeni so bili izvorni znanstveni članki, objavljeni po letu 2001. Izključeni so bili znanstveni članki z neustrezno vsebino, populacijo, pregledni članki, članki v jezikih, ki ni angleški. Izmed 135 zadetkov je bilo v končno analizo vključenih 10 člankov. Podatke smo analizirali z metodo vsebinske analize.

Rezultati: Oblikovane so bile tri vsebinske kategorije: (1) povezanost, (2) družabni stiki, (3) dobro počutje in ugodje. Rezultati kažejo na pomembnost povezanosti in družabnih stikov ter izpostavljajo potrebo po dobrem počutju. Gre za pomembne psihosocialne in duhovne vidike oseb, obolelih za demenco.

Diskusija in zaključek: Ugotovitve kažejo, da je uporaba terapije z lutko v obravnavi oseb, obolelih za demenco, učinkovit in uporaben pristop, ki ugodno vpliva na njihovo dobro počutje. Pristop spodbuja interakcijo oseb, obolelih za demenco, z osebjem in drugimi. Zato je z vidika zagotavljanja psihosocialnih in duhovnih potreb oseb, obolelih za demenco, primeren in priporočljiv.

ABSTRACT

Introduction: Doll therapy is a non-pharmacological approach in managing patients who suffer from dementia that reduces spiritual and emotional distress and agitation, and improves communication. The purpose of the systematic literature review was to present psychological, social and spiritual effects of doll therapy on people with dementia.

Methods: A systematic literature review was used. The search was conducted in databases CINAHL, Science Direct and PubMed. Original scientific articles published since 2001 were included. Scientific articles with inadequate content or population, review articles and articles in languages that were not in English were excluded. The following search keywords were used: 'doll therapy', 'doll', 'dementia', 'spiritual', 'psychological', 'social', 'aspect' and 'nursing'. From a total of 135 results, 10 articles were included in the final analysis. Data was analyzed using the content analysis method.

Results: Three content categories were developed: (1) Connection; (2) Social contacts; (3) Well-being and comfort. The results show the importance of connection and social contact, and highlight the need for well-being. These are important psychosocial and spiritual aspects of people with dementia.

Discussion and conclusion: We have found that doll therapy in nursing people with dementia is an effective and useful approach that has a beneficial effect on their spiritual and emotional well-being. The approach encourages interaction of people with dementia with staff and with others. Therefore, from the viewpoint of providing psychosocial and spiritual care of people with dementia, the approach is appropriate and recommended.

Uvod

Demenca je progresivna, kronično potekajoča bolezen, ki prizadene višje možganske funkcije, kot so: spomin, razumevanje, orientacija, mišljenje, učne sposobnosti ter sposobnosti verbalnega izražanja in presoje (Petrič, et al., 2016). Med najpogostejše oblike demence sodi Alzheimerjeva demenca (Mitchell & Templeton, 2014). Bolezen se razvija postopoma in prizadene predvsem osebe, starejše od 60 let. Po podatkih Združenih narodov (United Nations [UN], 2017) naj bi do leta 2030 na svetu živelo 82 milijonov oseb, obolenih za demenco, do leta 2050 pa celo 152 milijonov, kar je tudi posledica staranja prebivalstva (European Commission, 2018). Po ocenah statističnih podatkov živi na svetu več kot 47 milijonov ljudi, obolenih za demenco, v Evropi 10 milijonov, v Sloveniji približno 33.000 (Petrič, et al., 2016; UN, 2017). Osebe, obolele za demenco, doživljajo poleg kognitivnih sprememb tudi vedenjske, psihične (Duong, et al., 2017) in duhovne spremembe (Dewing, 2008), zato so pri skrbi zase odvisne od svojcev, družine ali skrbnikov. Obstaja več različnih razvrstitev vedenjskih in psiholoških sprememb, povezanih z demenco. Mednarodno psihogeriatrsko združenje (International Psychogeriatric Association, 2012) med vedenjske simptome prišteva nasilno vedenje, kričanje, preklinjanje, jokanje, nemir, vznemirjenost, tavanje, socialno neustrezno vedenje, spolno dezinhbirano vedenje, zbiranje zalog, ponavljajoča se vprašanja, spremljanje svojcev, pa tudi motnje hranjenja, vsiljivost in odklonilno vedenje. Med psihične simptome prištevamo tesnobo, depresijo, apatijo, nespečnost, blodnje, napačno prepoznavanje in halucinacije. Spremembe vedenja, ki se pojavijo pri več kot polovici vseh oseb, obolenih za demenco, se lahko kažejo kot anksioznost, emocionalna in duhovna stiska (Pezzati, et al., 2014; Duong, et al., 2017).

Duhovnost je dinamična dimenzija človeškega življenja, s katero posameznik išče pomen, namen, transcendo in izkušnje v odnosu s samim seboj, družino, drugimi, skupnostjo, družbo, naravo, pomembnim in svetim ter se izraža v prepričanjih, vrednotah, tradiciji in praksi (Puchalski, et al., 2014). Weathers in sodelavci (2016) kot attribute koncepta duhovnosti opredelijo povezanost, transcendo in smisel v življenju.

Za zdravljenje vedenjskih in psiholoških sprememb pri demenci so na voljo farmakološka sredstva, vendar nove smernice (International Psychogeriatric Association, 2012) poleg uporabe zdravil priporočajo souporabo nefarmakoloških metod, kamor sodi tudi terapija z lutko. Oseba, obolen za demenco, dobi v last lutko (igračko), za katero skrbi, jo neguje, se z njo pogovarja. Po nekaterih raziskavah (Bisiani & Angus, 2012; Mitchell & Templeton, 2014; Pezzati, et al., 2014) to izboljša njeno počutje, razpoloženje, zviša zmožnost samooskrbe ter zmanjša emocionalno in duhovno stisko. Braden in Gaspar (2015) ugotavljata,

da terapija z lutko pomembno vpliva tudi na dobro počutje, saj so osebe, obolele za demenco in vključene v omenjeno terapijo, opisali kot srečnejše, živahnejše in aktivnejše. Ugotovili so, da se je interakcija z negovalnim osebjem izboljšala. Manj je bilo tesnobe, tavanja, nemira, agresivnega vedenja in halucinacij (James, et al., 2006; Braden & Gaspar, 2015). Z vidika zadovoljevanja duhovnih potreb oseb, obolenih za demenco, so nefarmakološki pristopi zelo pomembni. Različne raziskave (James, et al., 2006; Bisiani & Angus, 2012; Mitchell & Templeton, 2014; Pezzati, et al., 2014; Braden & Gaspar, 2015) ugotavljajo, da je terapija z lutko v holistični obravnavi oseb, obolenih za demenco, zelo učinkovita. Glede na hitro naraščanje števila oseb, obolenih za demenco, je poznavanje terapije z lutko kot načina zmanjševanja vedenjskih, psiholoških sprememb in duhovne stiske lahko priložnost za njeno vključitev v obravnavo oseb z demenco tudi v slovenskem prostoru.

Namen in cilji

Namen sistematičnega pregleda je bil predstaviti literaturo o psihosocialnih in duhovnih vplivih terapije z lutko na življenje oseb, obolenih za demenco. Raziskati smo želeli prednosti terapije z lutko z vidika zmanjševanja vedenjskih in psiholoških simptomov in zagotavljanja dobrega duhovnega počutja oseb, obolenih za demenco. Za oblikovanje raziskovalnega vprašanja smo uporabili *Population, Intervention, Outcome*, pristop po Melnyk in Fineout-Overholt (2011), in oblikovali raziskovalno vprašanje: »Kakšni so psihološki, socialni in duhovni vplivi terapije z lutko na življenje oseb, obolenih za demenco?«

Metode

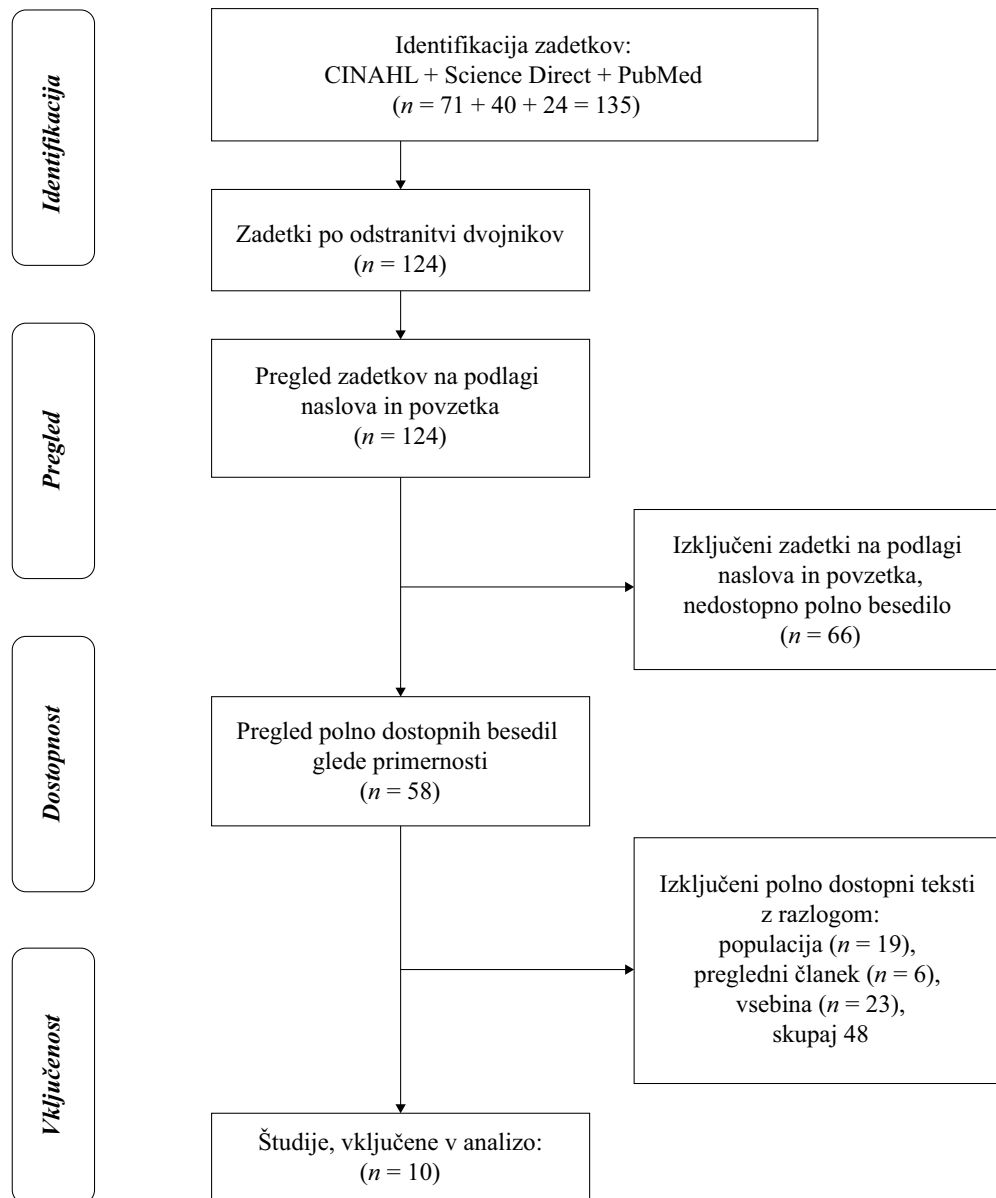
Uporabljen je bil sistematični pregled relevantne znanstvene literature. Izveden je bil na podlagi priporočil Cochrane, priročnika za preglede (Higgins & Green, 2011). Sistematični pregled literature je uporaben pristop za opisovanje vsebine in učinkov obstoječih intervencij, v tem primeru terapije z lutko, ki so klinično preizkušene. Gre za stopenjski proces, ki se začne s postavljanjem raziskovalnega vprašanja, nadaljuje z oblikovanjem meril, iskanjem relevantnih dokazov, kritičnim pregledom, zaključki pa z analizo in sintezo rezultatov (Higgins & Green, 2011).

Metode pregleda

Sistematični pregled literature smo izvedli v maju 2018 v mednarodnih podatkovnih bazah: CINAHL, ScienceDirect in PubMed. Uporabili smo napredno iskanje z Boolovima operatorjema »OR« (ALI) in »AND« (IN). Iskanje je potekalo po vnaprej oblikovanih ključnih besedah v angleškem jeziku: »*doll therapy*«, »*doll*«, »*dementia*«, »*spiritual*«, »*psychological*«, »*social*«,

Tabela 1: Vključitveni in izključitveni kriteriji
Table 1: Inclusion and exclusion criteria

Kriterij / Criteria	Vključitveni kriterij / Inclusion criteria	Izključitveni kriterij / Exclusion criteria
Tema	Psihološki, socialni, duhovni vidiki terapije z lutko pri osebah, obolelih za demenco.	Drugi vidiki terapije z lutko pri osebah, obolelih za demenco.
Vrsta raziskave	Kvantitativna, kvalitativna metodologija, mešane metode.	Uvodniki, komentarji, protokoli, pregledi, pisma uredniku, poročila.
Populacija	Osebe z diagnosticirano demenco.	Osebe brez diagnoze demence.
Časovni okvir	1. 1. 2001–1. 5. 2018.	Objavljeni pred 1. 1. 2001.
Jezik	Angleški.	Drugi jeziki.
Dostop	Polno dostopna besedila.	Nepolno dostopna besedila.

Slika 1: PRISMA diagram poteka sistematičnega pregleda literature
Figure 1: PRISMA flow chart of systematic literature review

»aspect« in »nursing«. Kot vključitvene kriterije (Tabela 1) smo upoštevali izvirne znanstvene članke z ustrežno tematiko, objavljene po letu 2001. Kot izključitvene kriterije smo upoštevali pisma uredniku, uvodnike, poročila, mnenja, pregledne članke, članke v jezikih, ki niso angleški, in članke, objavljene pred letom 2001. Zadetke smo uvozili v program Mendeley, ki omogoča organiziranje, shranjevanje virov, upravljanje in citiranje. Za prikaz poteka pregleda literature smo uporabili Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (PRISMA) pristop (Moher, et al., 2015).

Rezultati pregleda

Najdenih je bilo 135 zadetkov. V podatkovni bazi CINAHL smo dobili 71 zadetkov, v podatkovni bazi Science Direct 40, v podatkovni bazi PubMed pa 24 zadetkov. Odstranili smo 11 dvojnikov. Na podlagi naslova in/ali povzetka smo izključili 66 zadetkov. Po pregledu 58 člankov s polnimi besedili smo izločili 48 člankov, ki niso ustrezali kriterijem glede na vsebino, populacijo ali vrsto članka. Kot je razvidno iz Slike 1, smo v končno analizo vključili 10 izvernih znanstvenih člankov.

Ocena kakovosti pregleda in opis obdelave podatkov

Osnovni kriterij za vključitev člankov v končno vsebinsko analizo je bila relevantna vsebina. Ta kriterij je izpolnjevalo 10 člankov (Tabela 2), ki smo jih razvrstili po lestvici hierarhije dokazov, kot to priporočata Melnyk in Fineout-Overholt (2011). Ena raziskava je bila randomizirana (Cantarella, et al., 2018), štiri raziskave so bile opazovalne študije (James, et al., 2006; Ellingford, et al., 2007; Braden & Gaspar, 2015; Shin, 2015), pet je bilo opisnih oziroma kvalitativnih raziskav (Tamura, et al., 2001; Fraser & James, 2008; Bisiani & Angus, 2013; Heathcote & Clare, 2014; Alander, et al., 2015). Glede na geografsko porazdelitev so bili vključeni članki iz Amerike ($n = 1$), Koreje ($n = 1$), Japonske ($n = 1$), Avstralije ($n = 1$) in Evrope ($n = 6$). Skupni vzorec tako predstavlja 257 oseb. Glede na raziskovalno metodologijo sta bili uporabljeni kvalitativna ($n = 5$) in kvantitativna metodologija raziskovanja ($n = 3$); dve raziskavi temeljita na uporabi mešanih metod raziskovanja.

Za metodološko oceno vključenih člankov smo uporabili orodje za ocenjevanje raziskav z mešanimi metodami raziskovanja (Mixed Methods Appraisal Tool [MMAT]). Orodje zajema 19 kriterijev, ki se ocenjujejo z nominalno lestvico (Pluye, et al., 2013). Štiri raziskave so bile ocenjene z maksimalno oceno 100 % (Fraser & James, 2008; Braden & Gaspar, 2015; Shin, 2015; Cantarella, et al., 2018), ena raziskava je bila ocenjena s 75 % (Alander, et al., 2015), pet raziskav z najnižjo oceno, 25 % (Tamura, et al., 2001; James, et al., 2006; Ellingford, et al., 2007; Bisiani & Angus, 2013; Heathcote & Clare, 2014;). Nobene raziskave

nismo izključili zaradi slabe metodološke ocene. Metodološko oceno so neodvisno opravili trije avtorji. Uporabljena je bila analiza vsebine, ki je primerna za subjektivno interpretacijo vsebine besedila podatkov s sistematičnim klasifikacijskim procesom kodiranja in prepoznavanja vsebinskih kategorij (Hsieh & Shannon, 2005). Z odprtim kodiranjem smo podobne kode združili v vsebinske kategorije in jih poimenovali.

Rezultati

Analiza podatkov je podana v 189 kodah, ki smo jih združili v tri vsebinske kategorije, in sicer: (1) povezanost, (2) družabni stiki, (3) dobro počutje in ugodje (Tabela 3).

Kategorija 1: Povezanost

Vplivi lutke na osebo, obolelo za demenco, so vidni že po zelo kratkem času uporabe. Udeleženci, ki so uporabljali lutke, so že po enem tednu postali srečnejši (Braden & Gaspar, 2015). Osebe, obolele za demenco, lahko z lutko vzpostavijo zelo pristen stik, se z njo tesno povežejo. Povezanost je posebej izpostavljena v primerih, ko lutka izgleda zelo resnično: z očmi, ki se odpirajo in zapirajo, z mehkim in fleksibilnim telesom, z ljubečim in nežnim izrazom na obrazu, oblečena v barvita oblačila (Bisiani & Angus, 2013; Braden & Gaspar, 2015). Pomembno je, da ima vsaka oseba, obolela za demenco, drugačno lutko, da ne pride do nesoglasij, sploh kadar osebe živijo v istem prostoru (Alander, et al., 2015). Pri vzpostavljanju dobre povezanosti z lutko je najpomembnejše, da oseba sama izbere lutko (npr. na podlagi vizualnega vtisa) in da se s takim terapevtskim pristopom strinjajo tudi svojci (Alander, et al., 2015). Zdravstveno osebje mora imeti dovolj znanja za delo z osebami, pri katerih se uporablja tovrsten terapevtski pristop. Lutke se nikoli ne sme odvzeti brez privoljenja osebe z demenco, pri rokovanju z njo je treba ravnati posebej nežno in skrbno ter vedno pojasniti, kaj z njo počnemo (npr. lutka je umazana, zato jo bomo vzeli in umili). Kadar je treba lutko umakniti, jo vedno damo na takšno mesto, da jo oseba vidi in/ali občuti, da je na varnem (Tamura, et al., 2001; Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Cantarella, et al., 2018;). Skrb za lutko pri osebah, obolelih za demenco, vzbuja ponos, pripadnost in dostojanstvo (Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Cantarella, et al., 2018). Od nje se pogosto sploh ne želijo ločiti (Fraser & James, 2008; Heathcote & Clare, 2014). Zato so lutke prisotne tudi med izvajanjem dnevnih aktivnosti (npr. med obroki, pri skrbi za osebno higieno).

Kategorija 2: Družabni stiki

Številni avtorji v svojih raziskavah poročajo, da se je ob uporabi lutke spremenilo vedenje oseb, obolelih za demenco, do njih samih in do drugih ljudi (James, et al.,

Tabela 2: Pregled vključenih študij
Table 2: Overview of included studies

<i>Avtor, država / Author, country</i>	<i>Raziskovalna metodologija / Research methodology</i>	<i>Cilj raziskave / Research objective</i>	<i>Vzorec / Sample</i>	<i>Ugotovitve / Findings</i>	<i>Metodološka ocena / Methodological quality</i>
Cantarella, et al., (2018), Italija	Kvantitativna, randomizirana raziskava; orodje za oceno vedenjskih in psiholoških sprememb.	Meriti vpliv terapije z lutko na dnevne življenjske aktivnosti.	29 stanovalcev doma starejših, starih med 76 in 96 let, s hudo obliko demence.	Zmanjšanje neprimernih vedenjskih in psiholoških simptomov demence	100 %
Braden & Gaspar, (2015), Amerika	Kvantitativna; orodje za oceno interakcij z lutko.	Vrednotenje implementacije neinvazivne, na dokazih temelječe intervencije terapije z lutko na vedenje.	16 stanovalk doma, starejših od 65 let, z zmerno do težko demenco.	Lutke so pri osebah z demenco zmanjšale negativna čustva, preprečile vznemirjenje, odklanjanje stvari in ofenzivno vedenje.	100 %
Alander, et al., (2015), Velika Britanija	Kvalitativna; metoda utemeljene teorije.	Raziskati smisel uporabe lutk na oddelku.	Udeleženi trije domovi starejših – 4 moški in 12 žensk, 8 oseb je imelo demenco, 4 so uporabljale lutko.	Uporaba lutk je koristna zaradi pozitivnega vpliva na osebo z demenco.	75 %
Fraser & James, (2008), Velika Britanija	Kvalitativna; metoda utemeljene teorije.	Razviti razumevanje, zakaj uporaba terapije z lutko izboljšuje počutje, da bi izboljšali uporabnost in učinkovitost njene uporabe.	8 zdravstvenih delavcev.	Lutke vzpodbujajo interakcijo do drugih in zadovoljujejo psihološke potrebe oseb z demenco.	100 %
Shin, (2015), Koreja	Kvantitativna; eksperimentalna raziskava; orodje za oceno vedenja, razpoloženja in interakcij.	Raziskati učinke terapije z lutko na razpoloženje, vedenje in družabne interakcije.	70 stanovalcev doma starejših z zmerno ali težko obliko demence.	Lutke vzpodbujajo k pozitivnem razpoloženju, k verbalizaciji, zmanjšanju agresije, obsesivnem vedenju, tavanju, pomirjajo.	100 %
Bisiani & Angus, (2012), Avstralija	Kvalitativna; raziskava primera.	Oceniti potencialne koristi uporabe lutke za zmanjšanje zaskrbljenosti, tesnobe, vznemirjenosti osebe z demenco.	1 oseba z Alzheimerjevo demenco.	Zmanjšanje strahu in skrbi; govorjenje brez jecljanja.	25 %

Se nadaljuje / Continues

<i>Avtor, država / Author, country</i>	<i>Raziskovalna metodologija / Research methodology</i>	<i>Cilj raziskave / Research objective</i>	<i>Vzorec / Sample</i>	<i>Ugotovitve / Findings</i>	<i>Metodološka ocena / Methodological quality</i>
James, et al., (2006), Velika Britanija	Kvalitativna in kvantitativna; orodje za ocenjevanje aktivnosti, agitacije, zadovoljstva, interakcije z drugimi; opazovanje po 1, 2, 4, 8, 12 tednih uporabe lutke.	Spremljati učinke terapije z lutko v daljšem časovnem obdobju.	33 stanovalcev doma starostnikov z diagnosticirano demenco; 13 jih je uporabljalo lutko ali pišasto igračo.	Izboljšana aktivnost, interakcije z osebjem in sostanovalci. Izboljšano fizično počutje. Težave v zvezi z zaznavanjem lutke kot otroka.	25 %
Heathcote & Clare, (2014), Velika Britanija	Kvalitativna; študije primera.	Razpravljati o uporabi lutke pri osebah z demenco v domovih na podlagi študije primerov.	5 oseb z demenco je uporabljalo lutko.	Terapijo z lutko je treba uporabljati skrbno, saj ni primerna za vsakega posameznika. Uporaba lutke spodbuja komunikacijo pri osebah z demenco.	25 %
Tamura, et al., (2001), Japonska	Kvalitativna, opazovalna raziskava, orodje za opazovanje odziva na lutko, stika z lutko, skrbi za lutko, interakcije z drugimi, tavanja, agitacije.	Spremljati spremembe v vedenju po uporabi lutke. Cilj diverzivne terapije je bil povečati motivacijo, omiliti bolečino in ublažiti frustracije.	13 oseb z diagnosticirano demenco v domu starejših.	Osebe, ki so uporabljale lutko, so bile veliko srečnejše in manj razburjene, bolje so komunicirale z drugimi, izboljšalo se je njihovo socialno delovanje in izražanje čustev.	25 %
Ellingford, et al., (2007), Velika Britanija	Mešana metodologija; retrospektivna primerjalna raziskava; pregled uporabe nevroleptikov, pregled poročil osebja o pozitivnih in negativnih vedenjskih odzivih, pregled števila incidentov, povezanih z verbalnim ali fizičnim nasiljem.	Ugotoviti, ali so bile opazne spremembe v vedenju oseb po uporabi lutke.	66 oseb z diagnosticirano demenco; 34 oseb je uporabljalo lutko, 32 pa ne.	Lutka prispeva k bolj pozitivnemu vedenju in zmanjša pojavnost negativnih vedenjskih odzivov in agresije. Osebe, ki so uporabljale lutko, so imele predpisanih manj nevroleptikov.	25 %

Legenda / Legend: % – odstotek / percentage

Tabela 3: Vsebinske kategorije
Table 3: Content categories

Kode / Codes	Vsebinska kategorija / Content categories	Reference / References
Občutek bližine, zmanjšanje osamljenosti, dostojanstvenost, navezanost na lutko, občutek topline, nenehna prisotnost lutke, imeti lutko v lasti, naklonjenost lutki, imeti pomembno vlogo, ponos.	Povezanost.	Tamura, et al., 2001; Fraser & James, 2008; Bisiani & Angus, 2012; Heatcote & Clare, 2014; Alander, et al., 2015
Zmanjšanje odvrčanja in umika, zmanjšanje vsiljivosti, zmanjšanje razburjenosti, zmanjšanje prerekanja, zmanjšanje izzivalnega vedenja, izboljšana komunikacija, druženje s sostanovalci, pogovarjanje, zmanjšanje preprirov, družabno razpoloženje.	Družabni stiki.	James, et al., 2006; Fraser & James, 2008; Bisiani & Angus, 2012; Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Shin, 2015; Cantarella, et al., 2018
Pomirjenost, zmanjšanje duhovne stiske, zmanjšanje strahu, zmanjšanje zaskrbljenosti, tesnobe, nemira, halucinacij, občutek duhovne blaginje, emocionalno udobje, sreča, veselje, radost.	Dobro počutje in ugodje.	Tamura, et al., 2001; Ellingford, et al., 2007; Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Cantarella, et al., 2018

2006; James, 2008; Bisiani & Angus, 2012; Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Fraser & Shin, 2015; Cantarella, et al., 2018). Zmanjšalo se je avtoagresivno vedenje, posamezniki so se manj razburjali in prerekli. Mnoge študije so izpostavile izboljšane odnose. Izboljšale in povečale so se interakcije z negovalnim osebjem (James, et al., 2006; Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Cantarella, et al., 2018). Poleg komunikacije in odnosov z osebjem so se okrepile tudi interakcije med stanovalci. Posamezniki, ki so imeli v lasti lutke, so se pogovarjali o skrbi zanje, o njihovem počutju; med njimi so se razvila pogovorna druženja (Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Cantarella, et al., 2018). Izboljšala se je dnevna aktivnost oseb, ki so imele lutko (James, et al., 2006), kar je dobro vplivalo tudi na njihovo fizično počutje (Braden & Gaspar, 2015). Lutke so pomembno prispevale k izboljšanju odnosov zaradi spodbujene verbalne komunikacije (Fraser & James, 2008; Shin, 2015). Rezultati kažejo, da so lutke pomagale tudi pri ohranjanju spomina ter soočanju z žalostnimi in bolečimi spomini iz preteklosti (James, et al., 2006).

Kategorija 3: Dobro počutje in ugodje

Osebe, ki so dobile v uporabo lutko oziroma igračko iz blaga, za katero so skrbele, se z njo pogovarjale, so izražale zadovoljstvo, občutek udobja in ugodja ob stiku z njo (Bisiani & Angus, 2012). Uporaba lutk je na osebe z demenco vplivala pozitivno, saj so se lažje in hitreje vključile v smiselne in namenske dnevne aktivnosti, brez vznemirjenosti, zaskrbljenosti ali pretiranega strahu (Ellingford, et al., 2007; Alander, et al., 2015). Pri osebah, kjer se demenca izraža z nasilnim vedenjem, kričanjem ali drugimi negativnimi vedenjskimi simptomi, terapija z lutko nudi občutek udobja in ugodja, deluje pomirjujoče in zagotavlja emocionalno ugodje in dobro duhovno počutje (Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015;

Cantarella, et al., 2018). Dobro počutje in pomirjenost vplivata tudi na izboljšano samooskrbo (Braden & Gaspar, 2015). Uporaba lutke pomembno zmanjšuje tesnobo (Braden & Gaspar, 2015), obsesivno vedenje, tavanje (Shin, 2015), nemir (Tamura, et al., 2001), umik, strah (Bisiani & Angus, 2013) in celo halucinacije, kot ugotavljata Braden in Gaspar (2015). Rezultati večine raziskav kažejo, da so osebe, ki so imele v lasti lutko, postale bolj radostne in celo srečne (Tamura, et al., 2001; Ellingford, et al., 2007; Braden & Gaspar, 2015; Cantarella, et al., 2018).

Diskusija

S sistematičnim pregledom smo želeli raziskati psihološke, socialne in duhovne vplive terapije na življenje oseb, obolelih za demenco. Ugotavljamo, da med najpomembnejše psihološke, socialne in duhovne vidike terapevtskega pristopa z uporabo lutke pri obravnavi oseb, obolelih za demenco, sodijo povezanost, družabni stiki ter dobro počutje in ugodje. Zadovoljevanje psihosocialnih in duhovnih potreb posameznika je pomemben vidik celostne obravnave (Pajnkihar, 2016). Še posebej to velja za osebe, obolele za demenco, kjer so lahko psihološke, socialne in duhovne potrebe spregledane (Powers & Watson, 2011; Koenig, 2013). Za iskanje (novega) smisla življenja, vzpostavitev povezanosti z drugimi, doseganje dobrega počutja je lahko terapija z lutko zelo uporabna. Ugotovitve tega sistematičnega pregleda kažejo na pomen povezanosti in družabnih stikov ter izpostavljajo potrebo po dobrem počutju – gre za pomembne psihosocialne in duhovne vidike vsakega posameznika, tudi oseb, obolelih za demenco. Terapija z lutko je eden izmed bolj znanih in pogosto uporabljenih pristopov (Tamura, et al., 2001; James, et al., 2006; Ellingford, et al., 2007; Fraser & James, 2008; Bisiani & Angus, 2013; Heathcote & Clare, 2014; Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Shin, 2015; Cantarella, et al., 2018) v obravnavi oseb, obolelih

za demenco, ki upošteva in spoštuje tako psihološke, socialne kot tudi duhovne vidike posameznika. Pristop je namreč individualen, celosten in osredotočen na osebo.

Ugotovitve kažejo, da ima terapija z lutko številne prednosti in koristi pri zmanjševanju vedenjskih in psiholoških sprememb. Izpostaviti je treba predvsem dobro počutje in povečan občutek ugodja (Braden & Gaspar, 2015), izboljšano medosebno komunikacijo in odnose (Fraser & James, 2008; Bisiani & Angus, 2012; Alander, et al., 2015; Shin, 2015) ter povezanost z lutko (Fraser & James, 2008; Bisiani & Angus, 2012; Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Cantarella, et al., 2018). Z lutko se osebe, obbolele za demenco, počutijo dobro, varno, so pomirjene in izražajo ugodje. Lutka jim daje občutek spokojnosti, zmanjšuje žalost in jok, saj je pozornost oseb usmerjena v skrb zanjo: z lutko se pogovarjajo, jo božajo, ljubkujejo, urejajo. To v svojih ugotovitvah poudarjajo tudi Pezzati in sodelavci (2014), ki poročajo o čustveni in duhovni pomirjenosti. Fraser in James (2008) pravita, da lutka, ki nudi udobje in občutek pomirjenosti, osebi omogoča vključenost, pripadnost in sodelovanje v različnih dnevnih aktivnostih. Gre za dodatno korist, ki omogoča vzpostavljanje novih in okrepljenih medosebnih odnosov kot temeljnega psihosocialnega vidika vsakega posameznika, tudi oseb, obolelih za demenco. Podatki (Fraser & James, 2008; Bisiani & Angus, 2012; Alander, et al., 2015; Shin, 2015) kažejo, da so osebe, ki so skrbele za lutko, med seboj začele usmerjeno komunicirati. Povezale so se, pogosto so sedele skupaj, se pogovarjale – podobno kot starši o svojih otrocih. Pomembno sta se izboljšala njihov govor in artikulacija, kar sovpada z ugotovitvami Pezzati in sodelavci (2014).

Občutek stalne prisotnosti in bližine lutke zmanjša občutek osamljenosti in osebi, oboleli za demenco, daje nov smisel in pomen v življenju, kar je povezano z duhovno dimenzijo posameznika (Puchalski, et al., 2014). Z vidika zagotavljanja duhovnih potreb je to zelo pomembno, saj je iskanje smisla in pomena življenja eden ključnih elementov duhovnosti (Puchalski, et al., 2014; Weathers, et al., 2016), ki je tesno povezan s psihosocialno dimenzijo posameznika, tudi oseb, obolelih za demenco.

Pomirjenost, zmanjšanje strahu, zaskrbljenosti in vznemirjenosti dajejo občutek emocionalnega udobja, ki se izraža z veseljem, radostjo in srečnejšim pogledom (Tamura, et al., 2001; Ellingford, et al., 2007; Braden & Gaspar, 2015). Vse to daje osebi, oboleli za demenco, občutek notranjega miru, ki ga McSherry in Jamieson (2013) opisujeta kot ključno duhovno potrebo. Z vidika implementacije terapije z lutko v prakso zdravstvene nege in oskrbe oseb, obolelih za demenco, gre za zelo varen, učinkovit in priporočljiv pristop, ki pomembno prispeva k zadovoljevanju psiholoških, socialnih in duhovnih potreb teh oseb na varen, nežen, nevsiljiv in skrben način.

Čeprav večina raziskav (Tamura, et al., 2001; James, et al., 2006; Ellingford, et al., 2007; Fraser & James, 2008; Bisiani & Angus, 2013; Heathcote & Clare, 2014; Alander, et al., 2015; Braden & Gaspar, 2015; Shin, 2015; Cantarella, et al., 2018) kaže koristi uporabe lutke pri osebah, obolelih za demenco, je pomembno poudariti, da pristop sam ne omogoča zdravljenja. Predstavlja le eno od oblik obravnave oseb, obolelih za demenco, pomaga obvladovati kognitivne, vedenjske in emocionalne motnje, zadovoljevati potrebe po iskanju novega smisla, pomena življenja, doseganju notranjega miru, povezanosti in pripadnosti, kar lahko vpliva na izboljšanje kakovosti življenja. Pregled literature kaže, da je terapija z lutko uporaben in učinkovit pristop za zmanjševanje vedenjskih, psiholoških sprememb, povezanih z demenco, ki ugodno vpliva na dobro psihosocialno in duhovno počutje oseb, obolelih za demenco.

V pregled literature je bilo vključenih samo deset raziskav, ki se glede na metodološko oceno med seboj razlikujejo. To pojasnjujemo z dejstvom, da smo se pri iskanju omejili zgolj na specifične, to je psihosocialne in duhovne vidike uporabe terapije z lutko. Nobena izmed vključenih raziskav ni iz slovenskega družbeno-kulturnega okolja, zato neposreden prenos ugotovitev na področje zdravstvene nege in oskrbe starejših oseb, obolelih za demenco, pri nas ni možen. Prav tako omejitev predstavlja dejstvo, da je bila samo ena raziskava randomizirana kontrolirana raziskava, ostale ugotovitve pa temeljijo na raziskavah primera ali opazovalnih raziskavah. Zato bi bilo v prihodnjih raziskavah smiselno poleg psiholoških, socialnih in duhovnih vidikov terapije z lutko raziskati tudi druge vplive in učinke na zdravje in življenje oseb, obolelih za demenco, v domovih starostnikov.

Zaključek

Terapija z lutko zajema pomembne psihološke, socialne in duhovne vidike obravnave oseb, obolelih za demenco. Podatki raziskav kažejo, da uporaba terapije z lutko pomembno prispeva k holistični obrnavi oseb, obolelih za demenco. Na osnovi pregleda literature ne moremo trditi, da je to najustreznejši nefarmakološki pristop za zagotavljanje psihosocialnih in duhovnih potreb oseb, obolelih za demenco. Zagotovo pa je enostaven za uporabo, poceni in po oceni analiziranih člankov tudi učinkovit, saj ugodno vpliva na življenje oseb, obolelih za demenco. Pri tem ne smemo spregledati, da je treba nefarmakološke pristope izbirati individualno, glede na trenutno izražene potrebe posamezne osebe, obolele za demenco, ob sodelovanju svojcev in skrbnikov.

Nasprotje interesov / Conflict of interest

Avtorji izjavljajo, da ni nasprotja interesov. / The authors declare that no conflicts of interest exist.

Financiranje / Funding

Raziskava ni bila finančno podprta. / The study received no funding.

Etika raziskovanja / Ethical approval

Za izvedbo raziskave glede na izbrano metodologijo raziskovanja dovoljenje ali soglasje komisije za etiko ni bilo potrebno. / No approval by the Ethics Committee was necessary to conduct the study due to the selected research methodology.

Prispevek avtorjev / Author contributions

Prva avtorica je konceptualno zasnovala raziskavo in sodelovala pri pisanju in pregledu vseh delov besedila, metodologije, analize in interpretacije. Druga avtorica je sodelovala pri iskanju in pregledu literature, pri metodološki oceni člankov ter pisanju besedila. Tretja avtorica in četrti avtor sta opravila neodvisno metodološko oceno člankov. Sodelovala sta pri analizi rezultatov in interpretaciji. Peta avtorica je s sugestijami in natančno revizijo vseh korakov pomembno prispevala h končnemu oblikovanju objavljenega besedila. / The first author contributed the conceptual design of the research, participated in writing and reviewing all parts of the article, the methodology, analysis of the results and interpretation. The second author participated in the search process of relevant literature, in the methodological assessment of research, and in the writing the text. The third and fourth author participated conducted an independent methodological assessment of included articles. They participated in the analysis and in interpretation of results. The fifth author significantly contributed with suggestions and a detailed review of all steps of the systematic review and contributed in the final version of the text.

Literatura

Alander, H., Prescott, T. & James, I.A., 2015. Older adults' views and experiences of doll therapy in residential care homes. *Dementia*, 14(5), pp. 574–588.
<https://doi.org/10.1177/1471301213503643>
PMid:24339116

Bisiani, L. & Angus, J., 2013. Doll therapy: a therapeutic means to meet past attachment needs and diminish behaviours of concern in a person living with dementia: a case study approach. *Dementia*, 12(4), pp. 447–462.
<https://doi.org/10.1177/1471301211431362>
PMid:24336954

Braden, B.A. & Gaspar, P.M., 2015. Implementation of a baby doll therapy protocol for people with dementia: innovative practice. *Dementia*, 14(5), pp. 696–706.
<https://doi.org/10.1177/1471301214561532>
PMid:25432935

Cantarella, A., Borella, E., Faggian, S., Navuzzi, A. & De Beni, R., 2018. Using dolls for therapeutic purposes: a study on nursing home residents with severe dementia. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 33(7), pp. 915–925.
<https://doi.org/10.1002/gps.4872>
PMid:29671901

Duong, S., Patel, T., & Chang, F., 2017. Dementia: what pharmacists need to know. *Canadian Pharmacists*, 150(2), pp. 118–129.
<https://doi.org/10.1177/1715163517690745>
PMid:28405256; PMCID:PMC5384525

Ellingford, J., Mackenzie, L. & Marsland, L., 2007. Using dolls to alter behaviour in patients with dementia. *Nursing Times*, 103(5), pp. 36–37.

European Commission, 2018. *The Ageing Report Underlying Assumptions & Projection Methodologies*.
<https://doi.org/10.2765/40638>

Fraser, F. & James, I., 2008. Why does doll therapy improve the well-being of some older adults with dementia? In: A.J. Astell, ed. *Psychology specialists working with older people*. The British Psychological Society, pp. 55–62. Available at:
http://www.psige.org/psige-pdfs/PSIGE_105_web.pdf#page=57
[10. 5. 2018].

Heathcote, J. & Clare, M., 2014. Doll therapy: therapeutic or childish and inappropriate. *Nursing and Residential Care*, 16(1), pp. 22–26.
<https://doi.org/10.12968/nrec.2014.16.1.22>

J. Higgins, & S. Green, eds., 2011. *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions*. Version 5.1.0. Cochrane Collaboration. London: The Cochrane Collaboration.

Hsieh, H.F., & Shannon, S.E., 2005. Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), pp. 1277–1288.
<https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
PMid:16204405

International Psychogeriatric Association, 2012. *Complete Guide to Behavioral and Psychological Symptoms of Dementia*. Module 5, Non-pharmacological Treatments. Chicago: IPA.

James, I.A., Mackenzie, L. & Mukaetova-Ladinska, E., 2006. Doll use in care homes for people with dementia. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 21, pp. 1093–1098.
<https://doi.org/10.1002/gps.1612>
PMid:16955418

Koenig, H.G., 2013. *Spirituality in Patient Care*. 3rd ed. Conshohocken, PA: Templeton Press.

McSherry, W. & Jamieson, S., 2013. The qualitative findings from an online survey investigating nurses' perceptions of spirituality and spiritual care. *Journal of Clinical Nursing*, 22(21/22), pp. 3170–3182.

<https://doi.org/10.1111/jocn.12411>
PMid:24118520

Melnyk, B.M. & Fineout-Overholt, E., 2011. *Evidence-based practice in nursing & healthcare: a guide to best practice*. 2nd ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.

Mitchell, G. & Templeton, M., 2014. Ethical considerations of doll therapy for people with dementia. *Nursing Ethics*, 21(6), pp. 720–730.

<https://doi.org/10.1177/0969733013518447>
PMid:24493710

Moher, D., Shamseer, L., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., et al., 2015. Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015 statement. *Systematic Reviews*, 4(1), p. 1.

<https://doi.org/10.1186/2046-4053-4-1>
PMid:25554246; PMCID:PMC4320440

Pajnikihar, M., 2016. Caring and interpersonal relationships in nursing care. In: M. Pajnikihar and M. Lorber, eds. *Knowledge brings development and health*. Maribor: Fakulteta za zdravstvene vede Univerze v Mariboru, pp. 17–20.

Petrič, D., Kogoj, A., Pirtošek, Z., Flisar, D., Zupan, B., et al., 2016. *Strategija obvladovanja demence v Sloveniji do leta 2020*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.

Pezzati, R., Molteni, V., Bani, M., Settanta, C., Di Maggio, M.G., Villa, I., et al., 2014. Can Doll therapy preserve or promote attachment in people with cognitive, behavioral, and emotional problems: a pilot study in institutionalized patients with dementia. *Frontiers in Psychology*, 5(4), pp. 1–9.

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00342>
PMid:24795682; PMCID:PMC4001059

Pluye, P., Hong, Q.N. & Vedel, I., 2013. *Toolkit for mixed studies review*. Available at:

<http://toolkit4mixedstudiesreviews.pbworks.com> [10. 4. 2018].

Powers, B.A. & Watson, N.M., 2011. Spiritual nurturance and support for nursing home residents with dementia. *Dementia*, 10, pp. 59–80.

<https://doi.org/10.1177/1471301210392980>

Puchalski, C.M., Vitillo, R., Hull, S.H., Reller, N., 2014. Improving the spiritual dimension of whole person care: reaching national and international consensus. *Journal of Palliative Medicine*, 17(6), pp. 642–656.

<https://doi.org/10.1089/jpm.2014.9427>

PMid:24842136; PMCID:PMC4038982

Rogers, M. & Wattis, J., 2015. Spirituality in nursing practice. *Nursing Standard*, 29(39), pp. 51–57.

<https://doi.org/10.7748/ns.29.39.51.e9726>

PMid:26015142

Shin, J.H., 2015. Doll therapy: an intervention for nursing home residents with dementia. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 53(1), pp. 13–18.

<https://doi.org/10.3928/02793695-20141218-03>

PMid:25622273

Tamura, T., Nakajima, K., Nambu, M., Nakamura, K., Yonemitsu, S., Itoh, A., et al., 2001. Baby dolls as therapeutic tools for severe dementia patients. *Gerontechnology*, 1(2), pp. 111–118.

<https://doi.org/10.4017/gt.2001.01.02.004.00>

United Nations, 2017. *Improving the spiritual dimension of whole person care: reaching national and international consensus*. Available at:

<http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/90chapteriv.pdf> [12. 5. 2018].

Weathers, E., McCarthy, G. & Coffey, A., 2016. Concept analysis of spirituality: an evolutionary approach. *Nursing Forum*, 51(2), pp. 79–96.

<https://doi.org/10.1111/nuf.12128>

PMid:25644366

Citirajte kot / Cite as:

Mlinar Reljić, N., Fekonja, Z., Mulej, J., Kmetec, S. & Pajnikihar, M., 2019. Vpliv terapije z lutko na življenje oseb, obolenih za demenco: sistematični pregled. *Obzornik zdravstvene nege*, 53(3), 211–220. <https://doi.org/10.14528/snr.2019.53.3.2974>